

ROBERT MUZIL (1880 — 1942)

Očima samog pisca:

(...) o povezanostima svog života, o kojima zapravo nikad nisam razmišljao, imam prilično nejasnu predstavu. Ako se tačno sećam, jedan par dugačkih plavih pantalona je, na primer, izvršio na mene sasvim odlučujući uticaj. Inače, osim ovog dela odeće koja je propisana za k. und k. austrougarske vojne škole, ne bih znao ni jedan drugi razlog zbog koga bi mi se one učinile toliko poželjnim. Iz okolnosti da sam u ono vreme imao 11 godina i da sam u roditeljskoj kući još morao nositi kratke pantalone kao i iz sjaja koji je za mene imala pomisao da će s 19 godina biti poručnik, može se zaključiti da sam patio od pogrešnih predstava o životu; ali teško se može razlučiti da li je to nagoveštavalo jednu opštu karakteristiku književne profesije ili ličnu osobinu.

U svakom slučaju, na taj način sam dospeo u realku umesto u gimnaziju i to je opet odredilo sledeći korak, jer kad sam napustio vojsku, bilo mi je lakše upisati se na neku tehničku visoku školu nego na univerzitet. Tako sam postao inženjer, što već znači mnogo toga za lični razvoj; u to doba je amerikanizam još važio za nekulтивisanost i značio je opoziciju. Kasnije sam, ne bez muke, morao da se vratim kako bih potražio neophodne dopune. Kad sam naknadno položio maturalski ispit u gimnaziji da bih kasnije stekao pravo na habilitaciju na univerzitetu, već sam bio objavio *Pomutnje pitomca Terlesa*, ali sam za sastav na temu »Rim, večni grad« dobio samo slabu srednju ocenu, čime sam, doduše, još uvek postigao nešto bolji uspeh nego iz logike i psihologije koje će potom na univerzitetu postati posebni predmeti mojih studija.

Kad sam završio studije na univerzitetu i već raspolažao izvesnom mogućnošću za habilitaciju iz filozofije, odustao sam od nje i na tome se završilo daleko-sežno delovanje plavih pantalona da bi ustupilo mesto drugim linijama razvoja koje bi se isto tako lepo mogle pratiti. Zahvaljujući njihovim suprotnostima i velikom uticaju slučaja, bio sam za tim bibliotekar i urednik, imao sam radna mesta sa sastalnim delokrugom u dva različita ministarstva, u Ministarstvu odbrane i u Ministarstvu spoljnih poslova, bio sam pozorišni kritičar, psihotehničar, savetnik za ratnopedagoška pitanja i štošta drugo, sve dok konačno nisam ostao 'ništa osim pisca'.* (...)

(Iz teksta iz Muzilove ostavštine, objavljenog u 7. tomu »Sabranih dela« (Gesammelte Werke), str. 942-944, prevela A.Š.)

mističnu strast lišenu požude i posesivnosti u kojoj se Ja stapa sa svetom oko sebe.

»Drugi način da se živi i dela strasno je, međutim, sledeći: čovek ostane miran i ni najmanje ne popušta delanju kome vuče i na koje nagoni svaku osećanje. I u tom slučaju život postaje kao pomalo neugodan san u kome se osećanje penje sve do krošnji drveća, do crvenih tornjeva, do vrha neba. . .«³²

U tom stanju Ulrich i Agata imaju potrebu da se izražavaju u slikama, u metaforama.³³ Kao što je ironija bila karakteristična figura koju Muzil koristi za oslikavanje sveta tipičnog, u kome se dešava uvek isto (Seinesgleichen), sveta date društvene realnosti, tako je metafora figura koju pretežno koristi za opis doživljene utopije »drugog stanja« između braća i sestre.

Metafora, kako je Muzil shvata, predstavlja »nešto stvarno sa mnogo preterivanja«; kroz nju »izgovorena reč gubi svoje samostalno značenje i dobija susedno značenje³⁴ čime se gubi ono što je razdvajalo stvari a traži ono što ih spaša, njihovo zajedničko jezgro. U tom zbijavanju se briše granica između istine i nejasne oblasti slutnje, razbijaju se jednoznačnost, fiksiranje na jedno konkretno značenje, a traže moguća značenja. Metafora tako povezuje stvarno i nestvarno i jedno jedinstveno stanje, jer »svaka je stvar samo ukrućen pojedinačni slučaj svojih mogućnosti. Ali to nije sumnja, već jedna živa, elastična neodredenošć koja se oseća sposobnom za sve.«³⁵ U toj »stalnoj promenljivosti datog«³⁶ nastaje »osećanje bez žudnje i preferencije, bez kretanja i znanja, bez granica; osećanje kome ne pristaje određeno ponašanje i delanje, barem ne sasvim stvarno ponašanje.«³⁷

»Drugo stanje« predstavlja, međutim, samo jedan »granični slučaj« jer su trenuci te mistične ljubavi između brata i sestre kratkotrajni, nezadrživi. Ulrich i Agata tako ostaju neka vrsta »poslednjih romantičara ljubavi.«³⁸ Oni su »nesrećnici koji u sebi nose zakon jednog drugačijeg sveta ne uspevajući da ga ostvare.«³⁹ »Drugo stanje« traži, naime, udaljavanje od društva i na kraju vodi u potpunu osamu. Ali, kao što uzvikuje Agata, između dvoje usamljenih ljudi ne postoji ljubav.«⁴⁰ Ljubav može nastati kao protest protiv date stvarnosti, datog društva, ali kao takva ne može opstati već se mora integrisati u društvo. »Drugo stanje« dakle predstavlja samo »pripremu za ispravan život«⁴¹, ali ne daje nikakva pravila za njega. Ono za Muzila stoga i nije bilo cilj romana, jer je i sam spoznao da je »neostvarljivo, suviše individualističko, da se ne može živeti u stanju potpune društvene izolacije, u stanju utopije ljubavi. Četvrta utopija, utopija »induktivnog mišljenja ili datog društvenog stanja« je trebalo da se u romanu nadoveže na utopiju »drugog stanja« i da se njome završi knjiga.

Razlozi što je utopija induktivnog mišljenja ostala u stanju fetusa brojni su. S jedne strane su Muzila tih poslednjih godina života pritisle nedake svih vrsta — dolazak Hitlera na vlast, dobrovoljno izgnanstvo sa suprugom Martom u Švajcarsku, zabrana njegovih knjiga na teritoriji Trećeg rajha, sve to povezano sa stalnom neizvesnošću o mogućnosti ostanka u Švajcarskoj, materijalne teškoće i život od danas do sutra. Muzila, čoveka naviknutog na elementarni konfor jednog austrijskog gradaškog intelektualca, takve prilike u velikoj meri koće u radu i stvaraju mu psihosomske smetnje koje pogoršavaju njegovo ionako narušeno zdravstveno stanje. S druge strane, Muzil uprkos upornom nastojanju i želji da svoje životno delo privede kraju i sam postaje skeptičan prema mogućnosti realizacije svog projekta. Bilo kako bilo, čak i kao koncept, utopija induktivnog mišljenja je ključna za Muzilovo shvatjanje književnosti, za njegovu težnju da kroz spoj nauke, oblasti u kojoj caruje razum, i umetnosti, oblasti osećanja i duše, stvari jedan svoj, utopiski pojam književnosti u kojem bi pomirio naučnika i umetnika u sebi.

Taj spoj je Muzil zamislio kao primenu metoda i egzaktnosti prirodnih nauka na duhovne, sa jednim racionalnim i jednakim iracionalnim delom, kao stvaranje jednog otvorenog sistema koji će, za razliku od utopije ljubavi, voditi računa o realnosti i njenim problemima. U tom otvorenom sistemu ne teži uvek novim saznanjima, nijedan se zakon ne smatra ko-